

Correctievoorschrift HAVO

2013

tijdvak 2

maatschappijwetenschappen (pilot)

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Examens (CvE) op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet CvE de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommitteerde toekomen.
- 3 De gecommitteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Examens.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Examens van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
  - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
  - 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, hoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;

3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.

- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB2 Als het College voor Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.
Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.
Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

- a. Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
- b. Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden WOLF-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt. In dat geval houdt het College voor Examen bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 71 scorepunten worden behaald.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Opvoeden en media

1 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Cultuur is het geheel van voorstellingen, uitdrukkingsvormen, opvattingen, waarden en normen die mensen als lid van een groep of samenleving hebben verworven 1
- 'Culturen zijn relatief' betekent dat culturen naar plaats en tijd verschillen. In tekst 1 staat dat in de loop van de tijd de betekenis van het 'kind zijn' veranderd is. De verandering van waarden en normen komt tot uitdrukking in de manier waarop naar kinderen gekeken wordt. Dat is een voorbeeld van een verandering van de cultuur en dus een voorbeeld van de relativiteit van een cultuur 1

2 maximumscore 6

- Socialiserende instituties zijn: 2
  - ouders
  - leraren
  - media/televisie/internet
- indien drie goed 2
- indien twee of één goed 1
- Toenemende individualisering leidt tot een verandering van bindingen waar mensen mee te maken krijgen. Individualisering houdt in dat mensen in toenemende mate zelf bepalen welke bindingen ze aangaan en dat ze hun identiteit meer zien als een persoonlijk project en minder als een opgelegd gegeven. De media krijgen in dat proces een belangrijker plaats en ouders en leraren boeten aan belang in 4

Vraag	Antwoord	Scores
6	<p>maximumscore 2</p> <p>Fleischmann ziet bij Turken een hechtere gemeenschap, dus een grotere sociale cohesie, dan bij Marokkanen. Daardoor zou de socialisatie op religieus gebied bij de tweede generatie Turken effectiever zijn dan bij de Marokkanen. Een grotere sociale cohesie helpt dus bij het in stand houden van religiositeit.</p>	
7	<p>maximumscore 3</p> <ul style="list-style-type: none"> Ja, de gegevens in figuur 1 en 2 ondersteunen de verklaring van Fleischmann Volgens Fleischmann zijn de bronnen voor schoolsucces in de woonomgeving, met als belangrijkste factor de sociale achtergrond van ouders, belangrijk voor schoolsucces. Figuur 1 en 2 laten zien dat scholieren met ouders met een hoge sociaal economische status hoger scoren dan scholieren met ouders met een lage sociaal economische status. En dat die verschillen vooral optreden in de periodes waarin de lange schoolvakanties vallen De vakanties zijn de perioden waarin de verschillen in cultureel kapitaal het sterkst effect hebben op de verschillen in schoolprestaties. Cultureel kapitaal is de taalvaardigheid, de rekenvaardigheid en andere culturele bagage van de ouders die zij meegegeven aan hun kinderen. De culturele bagage (cultureel kapitaal) van ouders met een hoge sociaal economische status sluit beter aan bij de eisen die het onderwijs stelt. Deze ouders geven hun kinderen houdingen en vaardigheden (o.a. taal en rekenen) mee waardoor deze beter kunnen presteren op school. Kinderen van ouders met een lage sociaal economische status lopen meer kans achter te blijven op het gebied van taal en rekenen in de vakantieperioden, omdat ze op het gebied van taal en rekenen minder gestimuleerd worden door hun ouders. Door dat verschil in cultureel kapitaal lopen ze in de loop van de jaren een achterstand op, waardoor ze minder kansen hebben in het onderwijs 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
8	<p>maximumscore 2</p> <p>Volgens Fleischmann worden onderwijsachterstanden meer veroorzaakt door nurture-factoren. Zij noemt bronnen in de woonomgeving. Dat zijn sociale en materiële (nurture) factoren en die hebben niets met erfelijkheid (nature) te maken.</p>	

Vraag	Antwoord	Scores
9	maximumscore 3	
	<ul style="list-style-type: none"> Dit islamitisch worden is geen voorbeeld van acculturatie. De islam maakt deel uit van de oorspronkelijke cultuur van deze groepen en van acculturatie is sprake als iemand socialiseert in een cultuur die niet zijn oorspronkelijke cultuur is 	2
	<ul style="list-style-type: none"> Socialiserende instituties die in tekst 3 genoemd worden (twee van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – gezin – Koranschool – moskee 	1
	<p><i>Opmerking</i></p> <p><i>Het scorepunt alleen toekennen als er twee genoemd zijn.</i></p>	
10	maximumscore 3	
	<ul style="list-style-type: none"> Assimilatie houdt in dat de oorspronkelijke cultuur wordt losgelaten en dat de nieuwe cultuur wordt overgenomen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Structurele integratie betekent dat een goede opleiding is afgemaakt en dat een goede baan is gevonden. Voor het afmaken van een goede opleiding en voor het vinden van een goede baan is het niet altijd nodig dat de oorspronkelijke cultuur losgelaten wordt 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Voor structurele integratie is assimilatie dus niet noodzakelijk 	1
11	maximumscore 2	
	In de regels 69-72 staat te lezen dat succes op school en arbeidsmarkt niet negatief beïnvloed worden door religiositeit. Succes op school en arbeidsmarkt zijn van belang voor het stijgen of dalen op de maatschappelijke ladder. De conclusie is dus dat volgens het onderzoek van Fleischmann religiositeit niet van invloed is op de sociale mobiliteit.	

Opgave 3 Gezondheid en opleidingsniveau

12	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> Hoogopgeleide vrouwen leven gemiddeld langer dan laagopgeleide vrouwen. Hoogopgeleide vrouwen leven gemiddeld langer in goede gezondheid dan laagopgeleide vrouwen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Vrouwen leven gemiddeld langer dan mannen. Vrouwen leven gemiddeld langer in goede gezondheid dan mannen 	1
	<p><i>Opmerking</i></p> <p><i>Elk scorepunt alleen toekennen als beide verschillen genoemd zijn.</i></p>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 4 Europeanisering en individualisering

17 maximumscore 4

- Kenmerken van sociale uitsluiting zijn (twee van de volgende): 2
  - onvoldoende sociale en politieke participatie (zoals politieke desinteresse, sociaal isolement)
  - onvoldoende normatieve integratie (onvoldoende naleving van de gangbare waarden en normen in de samenleving)
  - niet goed kunnen voorzien in elementaire levensbehoeften, een tekort aan materiële goederen
  - onvoldoende toegang tot sociale grondrechten (onderwijs, huisvesting, gezondheidszorg, veiligheid, enz.)

per juist kenmerk 1

- Voorbeelden van een juiste uitleg (twee van de volgende): 2
  - Draagvlak blijkt onder andere uit deelname aan bijvoorbeeld Europese verkiezingen. Het eerstgenoemde kenmerk van sociale uitsluiting houdt in dat er onvoldoende politieke participatie is en dat betekent dus onvoldoende draagvlak.
  - Een kenmerk van sociale uitsluiting is onvoldoende normatieve integratie. Als mensen het idee hebben dat door de Europese samenwerking er meer migranten komen die zich niet gedragen overeenkomstig de heersende waarden en normen (zodat er sprake is van gebrekkige normatieve integratie) dan kan dat als gevolg hebben dat het draagvlak voor Europese samenwerking vermindert.
  - De laatste twee kenmerken kunnen ertoe leiden dat mensen een zondebok gaan zoeken. Dat zou bijvoorbeeld de Europese Unie kunnen zijn die dan gezien wordt als de instantie die er verantwoordelijk voor is dat Nederlands geld naar landen zoals Griekenland gaat en niet in eigen land aan armoedebestrijding besteed wordt.

per juiste uitleg 1

18 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord:

- Europeanisering kan tot gevolg hebben dat werkgelegenheid (door relatief hoge loonkosten hier) naar het buitenland verdwijnt 1
- De ontwikkeling naar een postindustriële samenleving maakt dat een bepaald soort werkgelegenheid, met name werk waarvoor minder opleiding vereist is, uit een land als Nederland verdwijnt: uitbreiding van de dienstensector maakt dat het belang van een hogere opleiding voor het vinden van werk toeneemt 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

19 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord:

- Een gevolg van individualisering is dat mensen zich minder binden aan organisaties waaronder de vakbonden. / De organisatiegraad van de vakbonden neemt af 1
- De vakbonden vertegenwoordigen nu minder leden terwijl dat hun belangrijkste machtsbron is 1
- Conclusie: ze staan daardoor minder sterk tegenover de werkgevers en hebben dus minder mogelijkheden om de belangen van werknemers te behartigen 1

Opgave 5 Rotterdam: veilig of onveilig?

20 maximumscore 2

- De meeste overtredingen hebben, in vergelijking met misdrijven, minder invloed op de veiligheidsbeleving van mensen 1
- Moord en doodslag komen zo weinig voor dat ze statistisch niet bruikbaar zijn voor het bepalen van de mate van veiligheid. Een 'incidentele' moord zou een wijk zeer onveilig maken 1

21 maximumscore 3

- Criminaliteit komt meer voor in grote steden. De lijst wordt aangevoerd door gemeenten met overwegend grotere steden en afgesloten door gemeenten met kleinere steden 1
- Voorbeelden van juiste verklaringen zijn (twee van de volgende): 2
  - in de grote steden is meer gelegenheid voor criminaliteit
  - in de grote steden is minder sociale controle
  - in grote steden zijn relatief meer jongeren
  - in grote steden is minder sociale cohesie
  - in grote steden is de pakkans kleiner
- per juiste verklaring 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

22 maximumscore 4

- Criminaliteit komt meer voor in wijken waarin vooral mensen met lage inkomens wonen 1
- De kans op slachtofferschap is onder andere afhankelijk van de volgende factoren (bijvoorbeeld twee van de volgende): 2
  - de personen met wie iemand omgaat
  - de plek waar iemand woont
  - omgevingsfactoren
  - inkomen
- per juiste factor 1
- Voorbeelden van een juiste uitleg: 1
  - In wijken waarin vooral mensen met lage inkomens wonen, spelen heel andere problemen dan in wijken waarin de hogere inkomens wonen. Er is vaak geringe sociale cohesie vanwege grotere doorstroming, er is vaak minder deelname aan verenigingsleven, minder sociale organisatie en minder contact met bestuurders zodat problemen in de wijk minder snel aangepakt worden. Mensen met persoonlijke problemen zoals een verslaving, onaangepast gedrag, agressiviteit en dergelijke en mensen die anderszins ontspoord zijn, zijn in deze wijken oververtegenwoordigd omdat ze geen hogere huur kunnen betalen. Deze en andere kenmerken van deze wijken zorgen voor een concentratie van problemen die onder andere zichtbaar is in hogere criminaliteitscijfers. Wie daar woont heeft daarom ook meer kans om slachtoffer te worden.
  - In die wijken wonen meer mensen die met justitie in aanraking komen. Het wonen in de buurt van delictplegers maakt de kans op slachtofferschap groter.

23 maximumscore 4

- Objectieve veiligheid verwijst naar het aantal delicten dat werkelijk gepleegd is 1
- Subjectieve veiligheid verwijst naar de veiligheidsbeleving, hierbij gaat het om gevoelens die met veiligheid te maken hebben 1
- Een voorbeeld van een vraag om objectieve veiligheid te meten is: bent u het afgelopen jaar slachtoffer van een delict geweest? 1
- Een voorbeeld van een vraag om subjectieve veiligheid te meten is: voelt u zich veilig als u 's avonds over straat loopt? 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

24 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord:

Sociale controle kan ertoe leiden dat mensen met andere dan de dominante opvattingen buitengesloten worden.

Conformisme is de neiging van mensen om zich aan te passen aan anderen. Door zich te conformeren voorkomen mensen dat ze buitengesloten worden.

Beide sociale processen hebben het effect dat ideeën die binnen een groep leven in stand gehouden worden. Als de heersende opvatting inhoudt dat de situatie onveilig is, dan zorgen deze twee sociale processen ervoor dat die opvatting niet snel zal veranderen. Wie een afwijkende opvatting verkondigt, loopt immers het risico buitengesloten te worden.

- voor een juiste uitleg van de bijdrage door sociale controle 1
- voor een juiste uitleg van de bijdrage door conformisme 1

25 maximumscore 2

Berichtgeving in de media is van invloed op de beeldvorming. De AD Misdaadmeter krijgt veel ruimte in de krant en op de website. Daarmee kan het referentiekader van de lezer beïnvloed worden. Deze neemt daardoor bijvoorbeeld scherper de zaken waar die wijzen op onveiligheid en minder scherp de zaken die een teken zijn van veiligheid (selectieve perceptie). Zo kan het subjectieve gevoel van onveiligheid blijven voortbestaan, ook als de situatie objectief verbeterd is.

26 maximumscore 2

In de Grondwet van Nederland is persvrijheid geregeld en dat houdt in dat de beslissing over wat er gepubliceerd wordt bij de pers en niet bij de overheid ligt. De kern van de rechtsstaatgedachte houdt in dat de burgers beschermd worden tegen te grote overheidsmacht. De overheid moet zich daarom ook aan de wet houden en moet de persvrijheid daarom respecteren. De wet bepaalt dus de mogelijkheden van de overheid.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

27 maximumscore 4

Voorbeelden van juiste antwoorden (twee van de volgende):

- Bedreigingen die te maken hebben met de voedselveiligheid. Productie van voedsel voor de wereldmarkt heeft geleid tot schaalvergroting. Daardoor kan een probleem in de productie op één plaats gevolgen hebben die wereldwijd optreden.
- Bedreigingen die te maken hebben met de verspreiding van ziektes. De omvang van het gebied waarin ziektes zich kunnen verspreiden en de snelheid waarmee dat gebeurt heeft te maken met de toegenomen mobiliteit en de intensivering van het aantal contacten tussen gemeenschappen.
- Bedreigingen die te maken hebben met de eindigheid van de voorraad natuurlijke grondstoffen en energiebronnen. Het bestaan van een wereldmarkt die uitgaat van groei waardoor er in een steeds hoger tempo beslag op natuurlijke grondstoffen en eindige energiebronnen wordt gelegd. Dit leidt tot schaarste- en milieuproblemen die grensoverschrijdend zijn.
- Bedreigingen die te maken hebben met de grootschaligheid van moderne landbouwproductie. Internationale concurrentie dwingt tot het gebruik van de meest productieve gewassen waardoor monoculturen ontstaan. Treedt een ziekte of ander probleem op dan zijn de gevolgen meteen zeer groot.
- Bedreigingen die te maken hebben met onze afhankelijkheid van technologische systemen. De afhankelijkheid van technologische systemen die niet alleen binnen de eigen landsgrenzen bediend worden, maakt een land gevoelig voor problemen elders.

per juiste bedreiging met juiste uitleg

2

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per school in het programma WOLF. Zend de gegevens uiterlijk op 21 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	naar: Harriët Salm (2008). www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1242198/2008/04/18/Opvoeding-Internet-en-tv-doen-het-klassieke-kind-verdwijnen.dhtml , website geraadpleegd op 20 december 2012
tekst 2	Peter Nikken (2007). Mediageweld en kinderen, uitgeverij SWP Amsterdam (p.197)
tekst 3	naar: Dirk Vlasblom, NRC Handelsblad van 5 februari 2011
figuur 1 en 2	De figuren presenteren data uit: Cooper, Harris, Barbara Nye, Kelly Charlton, James Lindsay and Scott Greathouse, "The Effects of Summer Vacation on Achievement Test

Scores: A Narrative and Meta-Analytic Review," Review of Educational Research, Vol. 66, No. 3, Fall 1996 (pp.227-268)

- tabel 1, tekst 4 naar: Thijs Balder (2011). www.volkskrant.nl/vk/nl/2672/Wetenschap-Gezondheid/article/detail/3074261/2011/12/13/Laagopgeleide-steeds-ongezonder.dhtml, website geraadpleegd op 6 september 2012
- tekst 5 naar: NRC Handelsblad van 4 december 2012
- tabel 2 www.ad.nl/ad/nl/1401/home/integration/nmc/frameset/nieuws/misdaadmeter.dhtml, website geraadpleegd op 11 september 2012
- tekst 6 Arjen Littooy en Peter Groeneveld (oktober 2011). Secondant, Tijdschrift van het Centrum voor Criminaliteitspreventie